

Сібата Кэн,
Універсітэт Васэда, Японія

ВЕРШЫ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА ЯК “ЯПАНІЗМ” У БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Вершы Максіма Багдановіча «Японскія» былі апублікаваныя ў 1927 г. у якасці часткі паэтычнага цыкла, які быў названы «Песні». Лічыцца, што яны напісаныя паэтам у 1915 г. Вядома, што М. Багдановіча вельмі цікавіла вусная народная творчасць розных краін, у тым ліку і старажытная японская [3, с. 192]. Дзякуючы глыбокім даследаванням народнай творчасці, паэт здолеў напісаць японскія «Танкі» на беларускай мове.

Танка(短歌 – кароткая песня) – адна з формаў японскага вершаскладання. Гэты верш складаецца з 5 радкоў. Радкі раздзяляюцца на 2 часткі: першыя 3 радкі (5-7-5) і другія 2 (7-7). Звычайна першыя радкі называюцца «верхнімі (上の句)», а другія – «ніжнімі (下の句)». Напрыклад, танка, складзеная прынцэсай Нуката (額田王):

«あかねさす 紫野行き 標野行き 野守は見ずや 君が袖振る» [6, с. 70].

«Аканэ сасу (5) // мурасакіно юкі (7) // сімэно юкі (5) // номоры-ва мізуя (7) // кімі-га содэ фуру (7)»

Ідзяце па полі пурпурных кветак,
Якія гараць чырвоным колерам,
Ідзяце па полі забароненым,
І, можа, абаронца бачыць,
Як вы махаеце рукавом?

(Пераклад мой – С. К.)

Наконт вытоку і часу ўзнікнення гэтай паэтычнай формы існуюць розныя погляды. Але дасканала вядома, што ўжо ў VIII стагоддзі гэтая паэтычная форма выкарыстоўвалася ў кнізе японскімі паэтамі [5, с. 945]. У цяперашні час форма танкі па-ранейшаму існуе ў японскай літаратуры.

На жаль, да гэтага часу не было даследаванняў пра «Танкі» М. Багдановіча з пункту гледжання японскай літаратуры. У дадзеным артыкуле мы паспрабуем даследаваць гэтыя паэтычныя творы з пазіцыі японскай паэзіі і вызначыць гэтую паэтычную спробу М. Багдановіча як «Япанізм» у беларускай літаратуры.

Калі мы разглядаем гэтыя вершы, варта звяртаць увагу на тое, што ў іх выяўляецца ўплыў тагачасных рускіх паэтаў. Бацька паэта А. Багдановіч пісаў, што Максім рабіў выпіскі з рускіх літаратурных часопісаў [3, с.193].

Складана даведацца, якія пераклады японскай паэзіі ўваходзілі ў часопісы ў той час. Аднак, вядома, што рускія паэты пачыналі пісаць у форме танкі ўжо ў пачатку ХХ стагоддзя. Сярод гэтых паэтаў – Д. Святаполк-Мірскі і В. Брусаў [7, с. 94]. Гэтыя паэты пісалі свае «Танкі» раней за М. Багдановіча. Так, спроба Брусава ў 1913 г. удалася, і яго вершы з’яўляюцца трапным прыкладам прымянення формы танкі ў рускай паэзіі:

Устремил я взгляд,
Чуть защёлкал соловей,
На вечерний сад;
Там, среди сумрачных ветвей,
Месяц – мертвого бледней [2, с. 311].

Вядома, што М.Багдановіч быў уважлівым чытачом твораў В. Брусава [4, с. 111]. Таму можна меркаваць, што паэтычная спроба Брусава ў напісанні «Танкі» ўздзейнічала на паэтычную творчасць Багдановіча.

Мы мяркуем, што В. Брусаў дастаткова глыбока разумеў японскую паэзію і пісаў «Танкі», якія падобныя да японскіх вершаў паводле зместу. Але, што датычыцца формы гэтага верша, дык трэба сказаць, што яна больш падобная да рускай, нягледзячы на тое, што сапраўды выкарыстоўваецца форма танкі (5-7-5-7-7). Справа ў тым, што В. Брусаў пісаў свае «Танкі» з рыфмай, хаця, як правіла, у японскай паэзіі рыфма не выкарыстоўваецца. Менавіта таму можна лічыць, што ў «Танках» В. Брусава аб’яднаныя дзве паэтычныя традыцыі: руская і японская.

У «Японскія» М. Багдановіча ўключаныя 4 вершы. У адрозненні ад В. Брусава М. Багдановіч пісаў іх белым вершам. Таму яны маюць форму, падобную да сапраўдных японскіх вершў. Для японскай паэзіі характэрна адмаўленне ад рыфмы, нягледзячы на тое, што часам у ёй выкарыстоўваюцца выразныя сродкі, якія набліжаюць форму верша да рыфмаваных узораў, напрыклад, рэфрэн або паўтор падобных паводле гучання, але розных паводле сэнсу слоў [5, с. 832]. Дзякуючы выкарыстанню белага верша М. Багдановіч здолеў наблізіцца да сапраўднай рыфмы японскага вершаскладання. Дзякуючы паэтычным выразным сродкам ён натуральна адлюстравваў японскія з’явы на беларускай мове:

Ах, як спявае
Сінявокая птушка
Ў муках кахання.
Сціхні, птушачка, сціхні,
Каб не тамілася я.
Ўсё знікае
І следу нат не кіне,
Як шэры попел

Ад чорнага агнішча,
Развеяны вятрыскам.
Мілая, згадай:
Веяла цёплай вясной,
І вішні цвілі.
Калыхнуў я галіну, –
Белы цвет асыпаў нас.
Дзіўна кволя,
Ірдзяныя, жоўтыя,
Сіняватыя
Лісточкі асення

Крыноць ядвабам шляхі [1, с. 395].

Японскія танкі часта ўключаюць у сябе выразы пра прыроду, так званыя Ка-цё-фу-гэцу (花鳥風月 – кветка-птушка-вечер-месяц), і пары года. У японскай традыцыйнай літаратуры словы пра прыроду іграюць сімвалічную ролю. М. Багдановіч у сваім вершы выкарыстоўвае такія словы: *вішня*, *птушка*, *вятрыска*, *агнішча*. На наш погляд, гэтыя словы выконваюць тую ж функцыю, што і ў Ка-цё-фу-гэцу ў сапраўднай японскай танцы. Але самым вялікім адрозненнем вершаў беларускага паэта ад шэрага вершаў рускага паэта з'яўляецца тое, што кожны верш першага характарызуецца 4 парамі. Тры вершы ў цыкле, акрамя першага, маюць словы, якія сімвалізуюць 3 паравіны года: вясна, восень, зіма. Так, у другім вершы ёсць словы «вясна», «вішня», у трэцім – «лісточкі асення» і ў чацвёртым – «шэры попел», «развеяны вятрыскам». Што датычыцца першага верша, дык адразу складана даведацца, якая пара года адлюстраваная ў ім.

Слова «птушка» ў гэтым вершы само по сабе ніякую пару года не сімвалізуе. Але калі гэтае слова выкарыстоўваецца ў кантэксце «ў муках каханьня», дык стане лягчэй вызначыць пару года, адлюстраваную ў гэтым вершы. Калі мы чытаем «Ах як спявае // Сінявокая птушка // Ў муках каханьня», дык мы разумеем, што гаворка ў гэтым вершы ідзе пра салаўя. Але салавей больш спявае ў чэрвені. Таму мы лічым, што ў першым вершы М. Багдановіч адлюстравваў лета. У традыцыйнай японскай танцы лета часта ўвасабляецца «птушкай каханьня». Толькі ў Японіі летняй птушкай каханьня лічыцца не салавей, які спявае ў Японіі з лютага, а малая зязюля, якая кукуе ўлетку. Такім чынам, мы бачым, што ўсе чатыры вершы М. Багдановіча звязаныя з чатырма паравінамі года: летам (1), вясной (2), восенню (3), зімой (4).

З нашага даследавання вынікае, што вершы М. Багдановіча «Японскія», калі вывучаць іх з пазіцыі японскай паэзіі, найбольш набліжаныя да традыцыйнай японскай танкі ў параўнанні з падобнымі спробамі ў рускай паэзіі пачатку ХХ стагоддзя. А што датычыцца

падобных вопытаў беларускай паэзіі гэтага часу, дык трэба сказаць, што вершы М. Багдановіча – першая такая спроба. Можна лічыць гэтыя вершы яркім прыкладам «Япанізма» ў беларускай літаратуры. Акрамя таго, вершы М.Багдановіча «Японскія» – самастойнае, арыгінальнае і вельмі прыгожае паэтычнае тварэнне.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў. У 3-х т. Т. 1. Вершы, паэмы, пераклады, наслідаванні, чарнавыя накіды / М. Багдановіч. – Мн.: Навука і тэхніка, 1992.
2. Брюсов, В Заря времен / В. Брюсов. – М.: Панорама, 2000.
3. Лапідус, Н. Песні розных народаў у пераспеве Максіма Багдановіча // Польша. – 1988. – №12. – С. 192-198.
4. Максім Багдановіч. Энцыклапедыя / Склад. І.У. Саламевіч, М.В. Трус. – Мн.: Беларус. Энцыкл. Імя П. Броўкі, 2011.
5. 窪田 空穂ほか編 (1962) 『和歌文学大辞典』 明治書院.
6. 佐竹昭広ほか校注 (2013) 『万葉集(1)』 (岩波文庫) 岩波書店.
7. モロジャコフ・ワシーリー(Молодяков Василий) (2011) 『ジャポニズムのロシア-知られざる日露文化関係史』 藤原書店.